

textů (bohové královského paláce, bohové – patroni dynastie a bohové vystupující v zařkávacích a věšebních textech i obětních rituálech) a oficiální panteon „kanonických“ seznamů, vykazující určitou teologickou koncepci, snahu o systém, syntézu. Do této třetí skupiny zahrnuje del Olmo Lete z větší části i churritský panteon. Kompletní seznam všech ugaritských bohů zahrnuje 240 jmen a epithet.

Podrobný rozbor nejvýznamnějších rituálních textů je předmětem kapitoly „The Liturgy of Ugarit“ (s. 87-165); syntézu uzavírají texty vztahující se k pohřebním rituálům a kultu mrtvých. Jak však autor předesílá, explicitní materiály odkazující k těmto praktikám zatím nemáme. Del Olmo Lete je skeptický též pokud jde o souvislost s kultickým společenstvím *mrzh*, které mnozí badatelé (např. Pope) chápou právě ve vztahu s jejich „funerální“ aktivitou. Pohřební liturgie je zastoupena také v další kapitole „Royalty: Its Myth and Cult“ (s. 166-212), a to především v podobě tzv. textů o Refajích. Tyto bytosti (uvedené v citaci v transliteraci *Rapaüma*) vystupují jako zbožštělí hrdinové. K témuž okruhu řadí autor i legendární panovníky Kereta a Akhata i členy královské dynastie. V podkapitole „The Divine Names of the Kings of Ugarit“ (s. 168-184) je zařazen seznam božských jmen (*KTU* 1.102), který začíná jmény bohů objevujících se i v jiném rituálním textu (jako příjemci obětí) a končí enigmatickým seznamem jmen. Del Olmo Lete tato jména interpreteje jako alternativní označení zemřelých ugaritských panovníků. Toto tvrzení nelze podložit přímými důkazy; navíc, jak naznačuje D. Pardee (esej ve sborníku *Ugarit, Religion and Culture*, Münster: Ugarit-Verlag 1996), pravidla ugaritské gramatiky činí jeho závěr nepravděpodobným.

Za diskutabilní lze označit i návrh týkající se interpretace teoforních názvů *ydbil*, *yaršil* a *'mtr* uvedených společně s božstvy Rešef, Nikkal a Pidraj v textu *KTU* 1.106 („The Funerary Cult of the Palace“, s. 213-253), který popisuje rituál konaný za úplňku či na počátku měsíce v posvátné části paláce. Jména, která podle del Olmo Leteho reprezentují zbožštěné předky, mohou odkazovat ke kněžím přinášejícím oběti (J. J. Stamm, *Erwägungen zu RS 24.246*, UF II: 753-58), či k jiným žijícím osobám královského kultu.

Předmětem páté kapitoly „The Non-Funerary Palace Cult“ (s. 254-291) je katalog královských svátků, rituály procesí, nového měsíce a úplňku a rituály obětování božstvům-patronům paláce (*ušr* a *bbt* v textu *KTU* 1.15).

Pozoruhodnou ukázkou žalmu v ugaritské literatuře nabízí text *KTU* 1.119 („The Royal Liturgy of the Word: Prayers and Oracles“, s. 292-323). Král se v něm (aby odvrátil hrozící nebezpečí) s modlitbou obrací k Baalovi v jeho svatyni. Za upozornění stojí výraz označující oběť, *dkr*, popřípadě *bkr*. V případě platnosti druhé varianty (dává jí přednost Pardee, nikoli však del Olmo Lete) by se jednalo o jediný známý případ lidské oběti v Ugaritu (*bkr* = prvorozený).

Poslední kapitola „The Religion of Evedryday Life“ (s. 324-388) zprostředkuje informace získané z epických textů (Keret, Akhat), osobních jmen, dochovaných modlitebních, zařkávacích a věšebních textů. Posledně jmenované materiály odhalují kromě obecně známého drobopravectví či nekromantie (věštba s pomocí duchů zemřelých známá i ze Starého zákona) také měřené známé metody určování budoucnosti, například cestou sledování anomálií na zvfěcím či lidském plodu.

Publikace, kterou uzavírá předmětový index a seznam všech citovaných textů (uváděných pod zkratkou *KTU* – *Die keilalphabetischen Texte aus Ugarit*, Kevelaer – Neukirchen-Vluyn 1976), rozhodně stojí za doporučení; poslouží především badatelům, kteří ocení význam filologické vědy pro studium náboženství.

KLÁRA BŘEŇOVÁ

**Axel Michaels (ed.),
Klassiker der Religions-
wissenschaft.**

**Von Friedrich
Schleiermacher
bis Mircea Eliade,**

München: C. H. Beck 1997, 427 s.

Mnichovské nakladatelství C. H. Beck pokračuje ve vydávání ediční řady, v níž

představuje hlavní postavy různých vědních oborů: po publikaci *Klassiker der Religionsphilosophie* (München C. H. Beck 1995) jsou to tentokrát klasikové religionistiky. Editorem sborníku je Axel Michaels, profesor indologie na univerzitě v Heidelbergu.

Antologie sestává z úvodní studie a třicetadvaceti portrétů, jež mají – až na výjimky – jednotnou strukturu (život, dílo, působení, fotografie). Autorsky se na jednotlivých heslech podíleli odborníci proslulí svým badatelským zájmem o určitou postavu (Jacques Waardenburg např. zpracoval stať o Gerardu van der Leeuwovi, Reiner Flasche Joachima Wachy apod.).

Úvodní studie Axela Michaelse se zabývá některými základními problémy religionistiky a slouží jako teoretické zdůvodnění kritérií výběru představených osobností. Východiskem bodem studie je problém religionistiky jako samostatného vědního oboru. Svou autonomií musela religionistika tradičně bránit především vůči teologii, resp. proti snahám o theologizaci: (a) je známo, že první katedry religionistiky vznikaly na teologických fakultách a že zde do dnes často působí, přestože témata religionistiky „byla vždy též klasická témata duchovních a sociálních věd“; (b) značná část religionistů byla původně nebo paralelně křesťanskými teology (např. R. Otto, N. Söderblom, G. van der Leeuw, F. Heiler). Navíc téměř všichni klasikové zde představení, „zvláště Müller, Tylor, Smith, Frazer, Jung, Evans-Pritchard, Malinowski a Turner, prodělali nějakou náboženskou krizi, nebo byli v napjatém, sotva však lhostejném vztahu k církvi“ (s. 7).

Zejména u religionistů-teologů (v protikladu k sociologům) se pak vlastní náboženské zázemí a teoretický postulat náboženství jako předmětu *sui generis*, jako něčeho „zvnějšku“ neuchopitelného, odrazil v požadavku vlastní náboženské zkušenosti jako *conditio sine qua non* religionistického výzkumu (klasicky vyjádřeno např. u R. Otta). Domnívá se však (na rozdíl od autora studie), že od dob, kdy si religionistika jednak přiznala přínos areligiозních badatelů a na druhé straně podrobila reflexi zaměňování vlastní zbožnosti s religionistickým výzkumem („prorocký syndrom“, R. Flasche), jak k němu docházelo především u některých fe-

nomenologů (opět může jako příklad posloužit R. Otto), nepatří otázka náboženskosti badatele mezi hlavní a „stále ještě sporné otázky oboru“.

Důležitější je spíše vymezení předmětu religionistiky. Autor úvodní studie se řadí k těm religionistům, kteří zdůrazňují nutnost definice náboženství: „Jak můžeme hovořit o plurálu (náboženství), když singulár negujeme nebo obcházíme?“ (s. 12) Hledání definice náboženství podle něj nelze považovat za „bezvýsledné“, ale ani za „uzavřené“. Definování předmětu religionistiky, odkazuje přitom na Maxe Webera, chápe jako „program“. Jako východiskový bod při hledání definice náboženství Michaels navrhuje (zřejmě ve smyslu jakési předběžné hypotézy, jež má být v průběhu výzkumu verifikována, resp. falzifikována), že „náboženství je odpovědí člověka na vědomí jeho smrtelnosti“ (s. 13). Čím by se pak náboženství odlišovalo např. od filozofie či umění, se však nezabývá, stejně jako dalším rozvedením této teze.

Přitom zdůrazňuje pozitivní aspekt absence normativní definice náboženství: „Právě proto, že religionistika ještě nenašla svůj předmět a svůj kánon, zachovává si svou nejednou prokázanou otevřenost pro nové otázky.“ (s. 13) Tato otevřenost, odvaha vydat se novým směrem, je pak jedním z kritérií, jež spojuje klasiky tohoto sborníku.

Editorem předložený výběr prezentuje religionistiku v pluralitě přístupů. „Interdisciplinarita“ je „základním kamenem oboru“. Tím se však klade otázka po autonomii a svébytnosti religionistiky. Co činí nějaký přístup religionistickým, co jej odlišuje od přístupu teologie, kulturní antropologie, etnologie, sociologie, s nimiž sdílí svůj předmět? Podle editora sborníku nesmí religionistika (resp. klasik oboru) zůstatvat u „řemeslných prací“, jimiž rozumí popis dějin jednotlivých náboženství (to je oblast indologie, egyptologie, filologie atp.), nemůže být sumou sociologie, psychologie, filozofie či etnologie náboženství, ani být ztotožňována s kulturologií či s teorií systémů. Za jádro religionistické práce považuje autor studie komparaci („všichni klasikové tohoto sborníku používali srovnávací metodu“), jejímž smyslem je proniknout k tomu, co mají jednotlivá náboženství společného. (Je to však dostačující kritérium pro odlišení religionistického přístupu k nábo-

ženství od přístupů jiných věd?) Religionista by neměl zůstávat jen u své speciální disciplíny, ale měl by překračovat hranice oboru. Stejně to platí i pro (svým „původem“) teolog, sociology, etnology, či psychology. I oni překračovali hranice svého (původního) oboru, a to tak, že se stali „klasiky religionistiky“ (C. G. Jung, S. Freud, M. Weber atd.) Za klasiky oboru tedy autor považuje ty badatele, kteří se – nezůstávajíce jen u fragmentárních poznatků – snažili o poznání celku náboženského světa, a tím přispěli k našemu porozumění tomuto světu. A to i přes veškerou spornost a subjektivitu svých teorií. Či spíše naopak, právě ti badatelé, jejichž teorie byly a jsou nejvíce napadány (např. R. Otto, C. G. Jung, M. Eliade), měli největší vliv, ba rozšířili kolem sebe téměř náboženskou „auru fakticity“ (C. Geertz).

V úvodu zmiňované napětí mezi religionistikou a teologií podle editora pojmenoval již půlstoletí před vznikem religionistiky protestantský teolog Friedrich Schleiermacher, jehož portrét otevírá knihu, neboť „pro tuto vědu jako první zdůvodnil něco takového, jako je „autonomie historických předmětů““ (B. Gladigow). Učebnicovou trojici zakladatelů (F. M. Müller, C. P. Tiele, P. D. Chantepie de la Saussaye) zastupuje v publikaci pouze Friedrich Max Müller (Hans-Joachim Klimkeit). Pak následují profily dalších badatelů: Edward Burnett Tylor (K.-H. Kohl), William Robertson Smith (H. G. Kippenberg), James Georg Frazer (H. Wißmann), Sigmund Freud (H. Zinser), Émile Durkheim (H. G. Kippenberg), Max Weber (G. Kehrer), Aby M. Warburg (H. Böhme), Nathan Söderblom (E. J. Sharpe), Robert Ranulph Marett (M. Riesebrodt), Wilhelm Schmidt (H. Waldenfels), Rudolf Otto (G. D. Alles), Marcel Mauss (H. Mürmel), Arnold van Gennep (S. M. Schomburg-Scherff), Carl Gustav Jung (Ch. Morgenthaler), Bronislav Kaspar Malinowski (F. Stolz), Gerardus van der Leeuw (J. Waardenburg), Friedrich Heiler (M. Pye), Joachim Wach (R. Flasche), Edward Evan Evans-Pritchard (B. Schnepel), Victor Witter Turner (P. J. Bräunlein). Knihu uzavírá Mircea Eliade (U. Berner).

Trochu překvapivě se mi zdá editorova zmínka o původně plánovaném zařazení např. Husserla mezi klasiky oboru. Že by neochota některých badatelů akceptovat pře-

děl, jenž vede mezi filosofickou fenomenologií Husserlovou a fenomenologií náboženství, nebyla jen regionální záležitostí? Zařazení kapitoly o A. Langovi, G. Dumézilovi, R. Pettazzonim (alespoň namátkou) by jistě bylo žádoucí, je však třeba vzít v úvahu technické možnosti edice a v neposlední řadě skutečnost, kterou editor svazku připomíná, totiž, že ne vždy je snadné najít kompetentního autora, který by převzal zpracování portrétu.

Skrze životní osudy, díla a jejich následnou recepci doplněnou kritickým hodnocením před námi v portrétech svých zástupců vyvstávají dějiny religionistiky. Kvalita jednotlivých příspěvků společně s odkazy na nejdůležitější primární a sekundární literaturu přivádí publikaci do společenství klasických religionistických „učebnic“ od J. Waardenburga (*Classical Approaches to the Study of Religion: Aims, Methods and Theories of Research*, The Hague: Mouton 1973-1974) a F. Whalinga (*Theory and Method in Religious Studies: Contemporary Approaches to the Study of Religion*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter 1995).

JÍŘÍ GEBELT

Robert Towler (ed.), New Religions and the New Europe, Aarhus: Aarhus University Press 1995, 246 s.

Před několika lety iniciovala Dánská rada pro výzkum ve společenských vědách (Danish Research Council for the Humanities) pod záštitou Ministerstva pro výzkum a technologii (Ministry of Research and Technology) sérii badatelských projektů na podporu rozvoje a rozšíření oblastí vědeckého zájmu se zřetelem na národní a mezinárodní cíle. Jedním z mnoha radou speciálně podporovaných projektů se stal i plán studia nových náboženských hnutí. Rada tak podpořila vytvoření sítě etnografů, sociologů, religionistů, právníků, psychologů a teologů, kteří mohli přispívat a podílet se na koordinaci výsledných dokumentů zaměřených na